

Mathias Herup Nielsen

Nytteaktiveringens retfærdiggørelse

Et pragmatisk sociologisk blik på aktivering af arbejdsløse

Artiklen tager teoretisk afsæt i den franske, pragmatiske sociologi og demonstrerer, hvordan denne kan benyttes til at skitsere en pluralitet af forskellige moralske positioner i danske offentlige debatter om aktivering af arbejdsløse. Et bredt uddrag af den offentlige debat om såkaldt nytteaktivering analyseres, og på baggrund heraf skitseres fire forskellige forståelser af den legitime sociale orden, som aktører trækker på i den pågældende debat. Det drejer sig om henholdsvis en industriel, en markedsorienteret, en projektorienteret og en orden orienteret mod medborgerskab. Artiklen demonstrerer, hvordan aktører, der trækker på forskellige moralske principper, gør positive moralske domme over nytteaktivering som praksis. Hermed udfordrer artiklen en af feltets hidtidige antagelser, nemlig at de forskellige positioner i aktiveringsdebatter fungerer som gensidigt begrænsende.

Søgeord: pragmatisk sociologi, Luc Boltanski, retfærdiggørelse, aktivering, arbejdsløshed.

Velfærdsstatslig aktivering af arbejdsløse borgere er et velbelyst emne, og den allerede eksisterende forskning i emnet er fyldig og mangefacetteret. I nogle analyser begribes aktivering af arbejdsløse som symptomer på et større regimeskifte fra en keynesiansk welfare-stat til et schumpeteriansk workfare-regime (fx Jessop 1993; Torfing 1999a, 2004, 1999b). Andre analyser beskæftiger sig med aktivering på et policyniveau og undersøger forskydninger og brud i den førte social- og arbejdsmarkedspolitik over tid eller landegrænser (fx Andersen & Pedersen 2007; Trickey 2001). En tredje gruppe beskæftiger sig med de aktiverende velfærdsinstitutioner og undersøger, hvordan særlige former for rationalitet skabes og sætter sig igennem i institutionerne (fx Brodtkin 2011; Carstens 1998; Jarvinen & Mik-Meyer 2003; Mik-Meyer 2004; Olesen & Eskelinen 2011; Triantafyllou 2012). En fjerde analyserer aktivering fra et klientperspektiv med fokus på medborgerskab og viser, hvordan forskellige former for aktivering leder til brud med de idealer, som er forankrede i medborgerskabstanken (fx Gilbert 2002; Højlund 2006; Juul & Højlund 2005; Lind & Møller 2006; Loftager 2002). Frem for at angribe aktivering fra et regime-, policy-, institutions- eller medborgerskabsperspektiv er det artiklens formål at skitsere og demonstrere et retfærdiggørelsesperspektiv, der behandler spørgsmål om, hvordan aktiveringspolitikkers moralske værdi fastsættes af politiske aktører, når aktivering er genstand for offentlig italesættelse og bedømmelse.

Artiklen trækker på nyere fransk pragmatisk sociologi, der som en af sine hovedambitioner har at kortlægge, hvordan aktører tillægger sociale fænomener moralsk værdi, og i denne proces støtter sig til moralske bedømmelsesstandarder (Boltanski & Thévenot 1999; Boltanski & Thévenot 2006). Disse bedømmelsesstandarder fungerer i praksis som retfærdighedssanser, hvorved aktører kan gøre moralske rangordninger af subjekter og objekter ved hjælp af universelle standarder for det gode. Politiske disputer kan dermed analyseres som moralske kampe, hvor der er en pluralitet af moralske bedømmelsesmekanismer på spil.

Det empiriske nedslag, der er valgt som afsæt for en analytisk demonstration af det teoretiske perspektiv, er den offentlige debat om såkaldt nytteaktivering af kontanthjælpsmodtagere. Siden Aalborg Kommune begyndte at nytteaktivere unge kontanthjælpsmodtagere i kommunens Projekt Haveservice i 2009,¹ er nytteaktivering i stigende grad blevet et emne for offentlig italesættelse, og ideen om at nytteaktivere kontanthjælpsmodtagere spiller en central rolle i den reform af kontanthjælpssystemet, som træder i kraft d. 1. januar 2014 (Aftaletekst 2013; Beskæftigelsesministeriet 2013). Udformningen af nytteaktivering varierer en smule fra kommune til kommune, men generelt kan nytteaktivering defineres som *krav om arbejdsindsats i nytteførende projekter, oftest 34 til 37 timer om ugen, som modydelse for den udbetalte kontanthjælp*. Nytteaktivering er således et vidtgående og kontant instrument, som umiddelbart betragtet har en del til fælles med politiske programmer gennemført

Mathias Herup
Nielsen

Ph.d.-stipendiat
ved Institut for
Statskundskab,
Aalborg Universitet

E-mail:
mhn@dps.aau.dk

i såkaldt residuale eller liberale velfærdsregimer (Brodtkin 2011; Wacquant 2009), der adskiller sig markant fra den danske velfærdsmodel (Barbier & Ludwig-Mayerhofer 2004; Esping-Andersen 1990). Alligevel er det et instrument, der i perioden fra 2010 til foråret 2013 nyder udbredt opbakning fra en lang række af forskelligartede aktører i den offentlige danske debat. Det empiriske arkiv, som artiklen trækker på, er de ca. 300 tekster, der indeholder ordet "nytteaktivering", og som kan fremsøges i Infomedia fra perioden marts 2010 til marts 2013 – dvs. til kort tid efter at regeringen fremlagde sit udspil til en kontanthjælpsreform. Artiklen skitserer fire forskellige moralske logikker, aktører trækker på, når nytteaktiveringen beskrives, forsvares og kritiseres. For det første en industriel logik, hvor arbejdsløshed sidestilles med ikke-optimal ressourceudnyttelse, og hvor der derfor er brug for effektivisering og ressourceoptimering. For det andet en markedslogik, der tilstræber en tilstand af fri konkurrence imellem rationelle aktører, der søger at sælge deres arbejdskraft som en vare til bedst mulig pris. For det tredje en projektlogik, som betragter den arbejdsløse som et ekskluderet punkt af stilstand, der står udenfor og i modsætning til det dynamiske, sociale liv på arbejdsmarkedet, hvor mennesker interagerer i projekter. For det fjerde og sidste en civillogik, der ikke tænker i individer, men i samfundsmæssige kollektiver, og hvor den arbejdsløse tænkes som et medlem af helheden. Det er artiklens primære ambition at demonstrere, hvordan retfærdiggørelsesperspektivet kan benyttes til effektivt at give empirisk informerede optegnelser af de moralske figurer, der guider aktørers værdifastsættelse af velfærdsstatslige indsatser over for arbejdsløse.

I artiklens indledende del præsenterer jeg ganske kortfattet de begreber og indsigter fra den pragmatiske sociologi, som artiklen trækker på. I den midterste del undersøger jeg, hvordan aktører på forskellig vis værditillægger nytteaktivering. I den afsluttende del sætter jeg mine erkendelser i relation til den eksisterende forskning og samler op på, hvad der kan vindes ved at arbejde med et pragmatisk sociologisk perspektiv på aktivering af arbejdsløse.

En teori om værdiordener og verdener

Pragmatisk sociologi er blevet den samlende betegnelse for en fransk sociologisk nystrømning, der har Luc Boltanski og Laurent Thévenot som de

teoretiske hovedfigurer. Det pragmatiske henviser til en praksisnærhed i forskningen, der lader studier af aktørers praksis, og ikke mindst aktørers begrundelser for egen praksis, stå som forskningens udgangspunkt. Hermed forsøges en tilbagevending imod en sociologi, der interesserer sig for aktørernes handlinger i sig selv, og lader studierne starte her (Boltanski 2011:36). Boltanski har beskrevet det som et ønske om, at: "genindsætte årsagerne til handling, og de begrundelser for handling som personer selv giver, i analyser af personers handlinger i samfundet" (Boltanski i Blokker 2011:1). I den polemiske programerklæring er modbilledet den kritiske sociologi, som ifølge Boltanski interesserer sig mere for de normative målestokke, hvormed den kritiske sociolog kan gennembryde og vurdere virkeligheden, end for de normative målestokke, der allerede guider aktørers handlen i hverdagslivet (særligt Boltanski 2011:1-49). Med noget, der minder om et slagord, ønsker de pragmatiske sociologer et opgør med den kritiske sociologi, for i stedet at etablere en sociologi *om* kritik – dvs. en sociologi, der beskæftiger sig med, og som søger at systematisere, de normative målestokke, der altid allerede er virksomme i det sociale, og som tillader aktører at gøre værdidomme over det, de ser (Boltanski & Thévenot 2006; Boltanski & Thévenot 2006; Boltanski & Chiapello 2005a).

Begreberne i nærværende artikel er alle hentet fra den del af den pragmatiske sociologis forskningsprogram, der beskæftiger sig med retfærdiggørelse.² Her undersøges, hvordan aktører håndterer såkaldt kritiske øjeblikke (Boltanski & Thévenot 1999), dvs. situationer, der er præget af usikkerhed. Usikkerhed omkring hvad der er henholdsvis relevant og irrelevant for den pågældende situation og usikkerhed om, hvordan værdidomme skal gøres. Det er en grundlæggende antagelse for teorien, at aktører i sådanne situationer trækker på situationstrascenderende bedømmelsesstandarder, som kan understøtte en specifik forståelse af, hvordan der skelnes mellem godt og skidt og mellem relevante og irrelevante objekter og subjekter i den forhåndenværende situation (Boltanski & Thévenot 1999:17-19). Med afsæt i dels hverdags-sociologiske studier af hvordan mennesker håndterer kritiske øjeblikke og dels i normativ politisk filosofi, udvikler Boltanski og Thévenot i deres værk om retfærdiggørelse seks sådanne bedømmelsessystemer, som aktører trækker på i kritiske situationer (Boltanski & Thévenot 2006). Disse bedømmelsessystemer begrebsliggøres som værdiordener, der hver især rummer et ideal for den sociale orden som en situation kan ordnes og bedømmes efter. Værdiordener skal således ikke forstås som rumligt afgrænsede sfærer, men som logisk konsistente værdisystemer, der kan benyttes af aktører til at forbinde det forhåndenværende til et universelt værdisystem (Boltanski & Thévenot 2006; Boltanski 2008). Enhver orden rummer en generel evalueringsstandard, der benyttes som konkret moralsk målestok for specifikke situationer, hvor den kan afgøre handlingers, tings og personers værdi. En sådan standard beskrives som et ækvivalensprincip, fordi det gør det muligt at gøre værdidomme

over forskelligartede situationer ved hjælp af en bestemt praktisk standard for det gode (Boltanski & Chiapello 2005a:25). De seks værdiordner tæller inspirationsordenen (det gode er det kunstneriske eller åndeligt inspirerede), den domestiske orden (det gode er det familiært hierarkisk ordnede), berømmelsesordenen (det gode er det, der er populært), den civile orden (det gode er almenvellet, der repræsenterer kollektivets interesser), markedsordenen (det gode er markedets fri konkurrence) og industriordenen (det gode er effektiv produktion). I senere arbejder har Thévenot udviklet en grøn orden (det gode er det er det miljørigtige), mens Boltanski sammen med Chiapello har udviklet en projektorden (det gode er bevægelighed og projektaktivitet) (Boltanski & Thévenot 2006; Boltanski & Chiapello 2005; Thévenot et al. 2000).

Værdiordener er ikke, som fx Foucaults dispositiver eller Bourdieus habitus, forankrede eller internaliserede i hverken aktører eller situationer, men er situationstranscenderende ordnende principper for det sociale liv. Når aktører i konkrete situationer aktiverer de abstrakte værdiordener, og benytter dem til at forstå og rangordne situationens konkrete elementer, opstår dét, der i teorien begrebsliggøres som verdener (Boltanski & Thévenot 2006:125ff). Hvor værdiordenen beskriver en abstrakt normativ idé om den sociale orden, er verden en betegnelse for det, der opstår, når aktører i en konkret situation aktiverer en værdiorden for at kvalificere situationens komponenter, dvs. for at ordne objekter og subjekter efter deres værdi. Vigtige objekter i en inspirationelt kvalificeret situation er ikke nødvendigvis vigtige objekter i en industrielt kvalificeret situation, og som bl.a. Axel Honneth har påpeget i sin behandling af retfærdiggørelsesteorien, kan det samme objekt kvalificeres på forskellige måder, alt efter hvilken værdiorden det kvalificeres ved hjælp af. Et bord kan for eksempel kvalificeres som spisebord og fælles samlested for familien i en domestisk verden; som vare med en markedspris i en markedsverden; eller som arbejdsplads for den effektive producent i en industriel verden (Honneth 2010). Jagd (2011) citerer Nachi (2006) for den følgende opsummerende formel:

$$\text{verden} = \text{værdiorden} + \text{objekter}$$

Verdenen er således det resultat, der indtræder, når værdiordenens abstrakte principper fæstner sig til materialitet. Når værdiordenens nøgne normative principper får kød og blod af den konkrete situation, og ekviperes med ting og personer. Retfærdiggørelser eksisterer således ikke alene som semantiske konstruktioner, men må fæstne sig til et materielt niveau, "der kan levere beviser for deres antagelser" (Lamont & Thévenot 2000:237).

Komplekse, senmoderne samfund forstås i teorien dermed ikke som moralsk ordnede af én retfærdighedssans, men af en pluralitet af retfærdiggørende værdiordener, som aktører implicit eller eksplicit trækker på, når der gøres værdidomme, og som leder til arrangementer af verdener, hvori subjekter og objekter er kvalificerede i tråd med den benyttede værdiordens principper.

Perspektivet tillader således en vis åbenhed i forskningen, som påbyder forskeren at være sensitiv overfor en potentiel myriade af forskelligartede moralske logikker frem for at søge at optegne et monoparadigmatisk billede af samtiden. Det er følgelig artiklens ærinde at demonstrere, hvordan aktører benytter sig af en række forskellige værdiordener i debatten om nytteaktivering og kvalificerer forskellige verdener af objekter og subjekter omkring nytteaktivering, når dennes moralske værdi skal fastsættes.

Metode

Nytteaktivering er, som beskrevet indledningsvis, den gængse betegnelse for aktivering af såkaldt jobklare kontanthjælpsmodtagere i nytteførende projekter, som betingelse for udbetaling af kontanthjælpen. Fra 2009 og frem bliver nytteaktivering i stigende omfang et emne for offentlig omtale, og særligt Aalborg Kommunes ordning høster megen omtale. Her nytteaktiveres kontanthjælpsmodtagere under 30 år i et kommunalt haveprojekt, hvor de hjælper til i ældre medborgeres haver fra første dag på støtten i 34 timer om ugen.³ Lignende ordninger spreder sig over de følgende år til en lang række andre kommuner, hvor kontanthjælpsmodtagere udfører nyttearbejde, der ellers ikke ville blive udført. Som absolut hovedregel er der tale om forskellige former for manuelt udendørsarbejde: At holde orden på legepladser, at samle skrald i skove, langs veje eller i parker, at vedligeholde bålhytter og lignende. I februar 2013 præsenteres nytteaktivering som en kernekomponent i den sidende, socialdemokratiske regerings udspil til en kontanthjælpsreform, der bærer titlen *Alle kan gøre nytte* (Beskæftigelsesministeriet 2013).

Når jeg i det følgende skitserer fire moralske evalueringssystemer er det med afsæt i et arkiv af tekster, som er skabt ved Infomedia-søgning på "nytteaktivering" i perioden 12.03.2010 til 15.03.2013. Tidsperioden er valgt, fordi den indfanger dokumenter, der spænder fra den tid, hvor aktører først begynder at omtale nytteaktivering til perioden lige efter regeringens præsentation af udspillet til en kontanthjælpsreform. I alt er der tale om 307 tekster, der på den ene eller den anden måde forholder sig til nytteaktivering, og som har været bragt i lokale, regionale og nationale medier. Tekstarkivet er sammensat ud fra en vurdering af, at det vil kunne fungere som "et vindue" til de processer, hvorigennem aktører kortlægger og bedømmer nytteaktivering (jf. Patriotta et al. 2011:1813). Arkivet sætter ligeledes de rammer, der omgrænser mit aktørbegreb. Hvad jeg i artiklen forstår som relevante aktører er de, der i mit arkiv eksplicit forholder sig til nytteaktivering.

Jeg har fravalgt at arbejde med *tid* som et parameter i analysen, da det ligger uden for artiklens erkendelsesinteresse at forstå, hvordan retfærdiggørelsesprocesser forandrer sig i forskellige faser af en politisk disput.⁴ I de analytiske optegnelser fokuserer jeg i stedet snævert på at dokumentere, hvordan aktører aktiverer forskellige værdiordener, når nytteaktivering som politisk praksis forstås og bedømmes. Qua dette fokus på teoriens mere strukturelle

komponenter, har jeg i analysen i højere grad fokus på *hvad* der bliver sagt end på *hvem* der siger det, der bliver sagt. Der er dog nogle klare sammenhænge imellem aktørers positioner og de værdiordener, som de mobiliserer. I artiklens afsluttende perspektivering forholder jeg mig til disse sammenhænge.

Konkret har jeg i en abduktiv proces penduleret imellem på den ene side arkivets tekstmasse og på den anden side de otte værdiordener, som præsenteres i den pragmatiske sociologi. I processen har jeg som hovedkriterium søgt en systematisk opdeling af tekstmassen ved at spørge til, hvilket ækvivalensprincip der i den konkrete tekst ligger til grund for de beskrivelser af nytteaktiveringen, som foretages samt for de værdidomme, der fældes. For hver tekst har jeg således spurgt til, hvilke skalaer aktiveringen beskrives ud fra og bedømmes på baggrund af, når det afgøres, om den er god eller dårlig. I tekster, hvor nytteaktiveringen beskrives i termer af "effektivitet", "ressourceoptimering" og lignende, kvalificeres det værende for eksempel ved hjælp af en industriel værdiorden, fordi det konkrete gives mening igennem koblinger til den industrielle værdiordens univers af symboler. I denne abduktive proces blev det efterhånden klart, at aktører hovedsageligt forstår og bedømmer nytteaktivering ved at aktivere fire forskellige værdiordener, nemlig industriordenen, markedsordenen, projektordenen og den civile orden.

Arbejdet med arkivets tekster har på den ene side været relativt åbent, men på den anden side med et fokus på at søge at benytte de otte ordener fra den pragmatiske sociologi til at teoretisere. På den måde har jeg forsøgt at efterkomme teoriens imperativ om at tage aktørerne og det, de siger, alvorligt. I analysen refererer jeg direkte til udvalgte uddrag af mit empiriske arkiv, som jeg vurderer bedst viser de forskelligartede måder, hvorpå værdiordenerne mobiliseres og kvalificerer konkrete materielle verdener, der muliggør aktørers evalueringer af nytteaktiveringens moralske værdi. Inden jeg går til det empiriske arkiv, opridses jeg i det følgende, kortfattet, hovedprincipperne fra de fire værdiordener, som de fremgår af teorien.

De fire værdiordener

Den industrielle orden må, nøjagtig som de øvrige ordener, ikke misforstås som en sfærespecifik logik, der kun hersker i industriens verden. Den industrielle orden interesserer sig for tings effektivitet, dvs. deres performance, deres produktivitet og deres kapacitet til at svare på stillede behov (Boltanski & Thévenot 2006:210). Mennesker og ting betragtes som tandhjul i den samfundsmæssige organisation, og idealet for den sociale orden er her en tilstand, hvor det samlede arsenal af ressourcer bruges optimalt (Boltanski & Thevenot 2006:204). Sammenligningen af det forhåndenværende med en mere ideel resourceudnyttelse leder til et split imellem det nuværende ikke-optimale på den ene side og morgendagens potentielle verden på den anden. Det er dette split, som ifølge den industrielle orden må forsøges minimeret. Det sociale objektiveres eller videnskabeliggøres i forsøg på at kvantificere og måle, hvor-

dan og hvorvidt den planlagte optimering fører til realisering af den optimale ressourceudnyttelse (Boltanski & Thévenot 2006:118-123). Det værdige menneske er her det menneske, som er effektivt og produktivt, og som derigennem bidrager til den samlede, målbare fremgang. Det universelle ækvivalensprincip, som inden for rammerne af denne logik kan bestemme det værendes værdi, er effektivitet, imens ineffektivitet og manglende evne til at bidrage til det samlede maskineris produktivitet har lavstatus (Boltanski & Thévenot 2006:205).

Markedsordenen beskrives af Boltanski og Thévenot med afsæt i Adam Smiths *Wealth of Nations*. Her betragtes mennesket ikke som et tandhjul i maskineriet, men som en rationel agent, hvis handlinger motiveres af begær efter besiddelse. Mennesker identificerer og begærer knappe objekter, og denne stræben efter at besidde dét, som andre ligeledes begærer, er med til at skabe sociale forbindelser med markedets bånd. Boltanski og Thévenot citerer Smiths analogi til to væddeløbs Hunde, der jagter den samme hare, og som nogle gange ser ud til at være orkestreret i samspil med hinanden. Den umiddelbart samlede koordinering skyldes dog ingen kontrakt, men blot den tilstedeværende konkurrence mellem hundenes passioner for det samme objekt på et givent tidspunkt (Boltanski & Thevenot 2006:47). Markedsordenen kvalificerer på lignende vis en verden af individer, der søger at opfylde deres begær, og som på skift agerer som konkurrenter, købere og sælgere, der indgår i relationer til hinanden som forretningsmænd. Som for væddeløbs Hundene er jagten instinktiv, knyttet til den menneskelige natur, og købmandsskabet ses som det manifesterede udtryk for noget latent medfødt, der ligger dybere i mennesket end den sociale bevidsthed (Boltanski & Thevenot 2006:197). Det sociale struktureres således af udbuds- og efterspørgselslogikker, og mennesket betragtes grundlæggende som et opportunistisk væsen med sans for den gode handel. Det højere ordnende princip, som bør strukturere det sociale liv, er en tilstand af konkurrence, der ordnes af øjeblikke af salg, hvor markedsværdien på retfærdig vis fastsættes (Boltanski & Thevenot 2006:67).

Projektordenens normative infrastruktur adskiller sig markant fra industri- og markedsordenens. Projektordenen udvikles som den centrale ideologiske komponent i den normative struktur, der sikrer og retfærdiggør det arbejdende menneskes engagement i senkapitalismen, dvs. dét, Boltanski og Chiapello beskriver som kapitalismens nye ånd (Boltanski & Chiapello 2005a). Projektordenen betegner en moralsk bedømmelsesstruktur, som trives i litteratur fra slutningen af det 20. århundrede henvendt til den moderne, vidensproducerende organisation. Her ses ned på hierarkiske organiseringsprincipper, bureaukrati og lydighed, hvorimod netværksstrukturer, foranderlighed, selvledelse og kreativitet værdsættes (Boltanski & Chiapello 2005a:54-104). Ifølge projektets værdiorden er mennesket hverken en mulig produktionskraft for maskineriet eller en opportunistisk købmand, der begærer besiddelse, men i stedet et socialt væsen med behov for at indgå i netværksaktiviteter med

andre i projekter. Projektet er det helt centrale punkt i denne ideologiske konfiguration, fordi projektet fungerer som et midlertidigt helle af stabilitet, der skaber små lommer af potentiel akkumulation i en verden, der ellers beskrives som netværksstrømme, flows og uendelig bevægelse. Projektet er anledningen og grunden til, at mennesker i en netværksverden forbinder sig til hinanden (Boltanski & Chiapello 2005a:104). Mere væsentligt er projekterne de punkter, der muliggør værdievaluering og retfærdiggørelse: I netværksverdenens ellers sømløse stof, optegner projektets grænser små rum, hvori menneskeligt værd kan bedømmes (Boltanski & Chiapello 2005a:107). Det subjekt, der tilskrives storhedsstatus, er ikke den effektive bidrageryder til produktionen eller den skarpsindige købmand, men den attraktive netværkspersonlighed, som ubesværet glider fra projekt til projekt. Han ved, hvordan man til og afkobler sig selv projekter og han bevæger sig ubesværet ud af ophørende og ind i nye projekter. Boltanski og Chiapello skriver, at den højest værdsatte person i projektlogikken er mobil: "Intet må forhindre hans bevægelse. Han er en nomade" (Boltanski & Chiapello 2005a:122). Evalueringsstandarden for tings og menneskers værd er derfor hverken effektivitet eller konkurrence, men derimod employability, som her skal forstås som den enkeltes evne til at overgå fra ét projekt til et nyt. Personen med lavstatus er den ekskluderede projektløse, som er ude af stand til at koble sig på projekter (Boltanski & Chiapello 2005a:110).

Den fjerde og sidste orden, der spiller en væsentlig rolle i mit empiriske arkiv, er *den civile orden*, som udvikles af Boltanski og Thévenot med afsæt i Jean-Jaques Rousseaus værk om den sociale kontrakt. Denne normative orden er bygget op omkring en grundlæggende sondring imellem enkeltdele og helheder og det er helhederne, som værditillægges positivt (Boltanski & Thévenot 2006:107-118). Fællesskabet og den almene vilje vægtes højere end individets snævre egeninteresser. Mennesket kan handle på ét af to forskellige stadier. Enten på et lavere stadie af egoistisk egeninteresse eller på et højere stadie, hvor det sætter sig selv i parentes og handler på vegne af helheden. At sætte sig selv i parentes og handle for helheden beskrives som et udtryk for de-singularisering eller, slet og ret, solidaritet. Det gode er i denne orden handlinger og arrangementer, der transcenderer det partikulære og løfter det singulære til kollektivets niveau, fx rettigheder, love og altruisme. Solidaritet er derfor, med denne værdiordens logik, det ækvivalensprincip, der kan anvendes af aktører, for at fastsætte den moralske værdi af det forhåndeværende (Boltanski & Thévenot 2006:185-193).

Hovedformålet med den følgende analyse er at skitsere, hvorledes disse fire abstrakte sæt af moralske principper aktiveres og mobiliseres af aktører og leder til kvalificeringen af fire forskellige verdener, der muliggør bedømmelser af nytteaktiveringen på vidt forskellige præmisser.

Den industrielle verden. Arbejdsløse som stillestående tandhjul

Når aktører aktiverer den industrielle værdiorden for at forstå og værdibedømme nytteaktivering, opstår en industriel verden, hvor ting og mennesker kvalificeres i tråd med denne værdiordens principper. I den industrielle verden beskrives arbejdsløshed som ikke-optimal ressourceudnyttelse. Her er den arbejdsløse en potentiel produktivkraft for det samlede maskineri, der ikke bliver brugt, og som tilmed udgør en belastning på budgetterne i form af den udbetalte kontanthjælp. Verdenen møbles af tal og statistikker, der fremhæver, hvorledes kontanthjælpsmodtagere belaster de offentlige budgetter. Eksempelvis hedder det i en række faktuelle artikler, at det er bekymrende at omkring "120.000 danskere" er på kontanthjælp (fx Rit-zau Bureau 11.01.2012) og at stigninger er lig med store offentlige udgifter:

[I] 2008 fik 31.443 unge under 30 år kontanthjælp, mens det samme tal i slutningen af 2011 var steget til 47.696. Det svarer til, at hver 20. unge sidste år hævdede kontanthjælp (...) tal fra Danmarks Statistik bekræfter, at der er store besparelser ved at få nogle unge ud af køen til kontanthjælp (Ugebrevet A4 11.01.2012).

Den forhåndenværende situation er altså ikke-optimal, og nytteaktivering beskrives som "et instrument" (Frederiksborg Amts Avis 01.02.2013), "et redskab"(DR 29.03 2012) eller "et effektivt middel" (Vejle Amts Folkeblad 26.04.2012), der kan skubbe nutiden tættere på den ønskede fremtid. Aktører, som kvalificerer det værende ved hjælp af en industriel logik, bedømmer nytteaktiveringen positivt som et forsøg på at skabe effektivitet på to forskellige måder. Dels ved at gøre kontanthjælpsmodtageren nyttig. Aktiveringen får nogle af de stillestående tandhjul til at køre rundt og dermed gøres udbetalingen af kontanthjælp til en investering i produktion. En arbejdsmarkedschef udtaler, at "rene strande vil være en kæmpe gevinst for både turisterne og kommunens faste indbyggere" (Ugeposten Gribskov 14.05.2012), en leder fra et jobcenter forklarer, at "hvis man ikke ved, hvad man skal lave, så må man møde op og udføre et stykke arbejde, indtil man finder ud af det" (Frederiksborg Amts Avis 26.05.2012) og MF for Det Radikal Venstre, Nadeem Farooq, begrunder sin opbakning til nytteaktivering på følgende vis (Berlingske 19.03.2012):

Jeg tror ikke, at det hjælper at sætte ydelserne ned. Men man kan sige til de unge, der møder op i jobcentrene, at så længe de er uden arbejde og leder efter job eller uddannelse, er der nyttige ting, de kan lave for kommunen imens.

Ud over at gøre det unyttige nyttigt, får denne særlige form for aktivering dels også presset de passive enheder, der ikke ønsker at efterkomme kravene om produktivitet, ud af systemet, hvilket er lig med besparelser. Nytteaktivering kvantificeres og gøres til genstand for objektive målinger, og der produceres statistisk materiale, der viser instrumentets effektivitet. Aalborg Kommunes evaluering viser, at 30 % af de henviste til nytteaktivering vælger *ikke* at søge kontanthjælp og at blot én ud 20 henviste unge er tilbage efter seks måneders nytteaktivering (Jobcenter Aalborg 24.10.2011). Disse resultater videreformidles i en meget lang række af artikler (fx Jyllands Posten 08.01.2012; Nordjyske Stifttidende 08.05.2011; Ritzau Bureau 11.01.2012), der bærer overskrifter som "Succes med at få unge ud af kontanthjælp" (Tv2 09.03.2012), "Aktivering har stor effekt" (Dk-Nyt 22.06.2010), "Det nytter at skabe nytteaktivering" (Fredericia Dagblad 27.09.2012) og "Aktivering er en mega-succes i Aalborg" (Dagbladet Ringkjøbing Skjern 24.04.2012). Nytteaktivering beskrives instrumentelt som "et forsøg" (fx Bryggebladet 03.05.2012; Denoffentligesektor.dk 28.06.2012; Frederiksborg Amts Avis 01.02.2013; Frederiksborg Amts Avis 08.09.2012; Lolland-Falsters Folketidende 12.03.2013), og det opsummeres rammende i en artikel, at "tallene taler (...) deres eget tydelige sprog" (Nordjyske Stifttidende 08.05.2011). Talspersoner fra en række kommuner kæder derfor nytteaktivering sammen med effektiviserings- og besparelsesdagsordenener. Eksempelvis forventer Hillerød Kommune "besparelser på 1,9 millioner kroner" efter indførelsen af modellen (Sjællands Nyheder 08.09.2012), i Randers beskrives nytteaktivering som en del af en række "tættekamsprojekter", der tilsammen forventes at give besparelser på 19 millioner kroner. I Sønderborg "sker initiativet som et resultat af et sparekrav på 2,5 millioner kroner om året" (Jydske Vestkysten 26.02.2013), og "for Kalundborg Kommune er der udsigt til en gevinst på 6 mio. kr. om året i form af sparet kontanthjælp" (Nordvestnyt 15.09.2012).

Når den industrielle værdiorden benyttes til at kvalificere det værende, møbles således en konkret verden af regnskaber, investeringer og statistikker, hvori nytteaktivering kan anskues som et instrument, der kan lede til besparelser og øget effektivitet. Aktører, der i situationen aktiverer en industriel værdiorden, forstår og bedømmer nytteaktivering som et effektiviseringsredskab, der samtidigt kan højne produktivetsniveauet og bidrage til besparelser på de belastede budgetter.

Markedets verden. En verden befolket af købmænd

Når markedsordenen aktiveres for at kvalificere situationen, opstår en anden verden. Det er ikke en verden af budgetter og ressourceoptimering, men en verden hvor det værende kvalificeres ud fra et ideal om en tilstand af fri konkurrence imellem rationelle individer, som på et frit marked kæmper om at nå de samme mål. Den verden, der hermed kommer til syne, består af incitamentsstrukturer, hvor velfærdsstaten problematiseres, fordi den skaber et

kunstigt rum omkring kontanthjælpsmodtageren. Dette rum er afkoblet fra konkurrencen på det frie marked, og det afholder kontanthjælpsmodtageren fra at udleve sin natur som et stræbsomt, konkurrerende væsen.

Med markedets værdiorden som målestok fremhæver nogle aktører det positive i, at nytteaktivering øger den arbejdsløses incitament til at påtage sig et ordinært arbejde. Bedømmelsen gøres her ud fra et moralsk betinget ønske om at anråbe den iboende rationelle købmand i den enkelte kontanthjælpsmodtager. Det problem, tiden byder os at handle på, er her ikke så meget de truende tal på bundlinjen som det moralsk anstødelige i, at kontanthjælpen tillader den arbejdsløse at oppebære en indkomst uden modsvarende salg af arbejdskraft. Nytteaktivering vurderes her at være en god praksis, fordi kontanthjælpsmodtageren hermed placeres i en situation, hvor det helt tydeligt er uforeneligt med god forretningsans at være på kontanthjælp, og hvor det derfor antages, at den unge holder op med at være det. I en konkret beskrivelse af nytteaktivering forklarer en kommunal leder det således (Nordjyske Stiftstidende 08.05.2011):

Det er jo ikke svært at regne ud, at hvis du sidder i kasselinjen i Bilka eller gør rent i ISS til en timeløn på 120 kroner, så behøver du måske kun arbejde 12 timer om ugen for at få det samme beløb udbetalt [som i nytteaktivering]. Det er der mange af de unge, der reagerer på.

Videre hedder det, at "kommunen [derfor gør] meget ud af at oplyse ansøgerne om, at et deltidsjob rent faktisk kan være lige så givtigt som kontanthjælp". En artikel, der rapporterer fra en dag med nytteaktivering, beskriver, at de unge "tilmed [fik] udleveret et skema, der viste, at de kunne få lige så meget ud af at arbejde i 15-20 timer om ugen i et almindeligt job – især hvis de var under 25 år og boede hjemme" (Jyllands Posten 08.01.2012). Nytteaktivering transformerer med dette blik kontanthjælpen fra at være en kunstig ydelse, som gives afkoblet fra markedets logikker, til i stedet at være lønindkomst via salg af arbejdskraft, der kan sammenlignes direkte med markedets øvrige lønninger. Helt i tråd med markedets værdiorden forsøges en opbygelse og en tydeliggørelse af incitamentsstrukturer omkring den arbejdsløse. Den arbejdsløses medfødte menneskelige sans for den gode handel forsøges anråbt. Det skal, formuleret som credo, kunne betale sig at arbejde. Andre aktører, der orienter sig inden for rammerne af den samme verden, beskriver nytteaktivering som et skridt i "den rigtig retning", men ser ikke nogen vej uden om at lave reelle reduktioner af de udbetalte ydelser. Eksempelvis påpeger repræsentanter fra Dansk Arbejdsgiverforening samt MF'ere fra Liberal Alliance og fra Venstre gentagne gange, at de er positivt indstillet overfor nytteaktivering, men at der stadig er behov for egentlige nedsættelser af ydelsesstørrelserne, for at sikre den arbejdsløses incitament til at finde et arbejde (Berlingske 19.03.2012; Jyllands Posten 23.02.2013).

Endelig formulerer nogle aktører en kritik af nytteaktiveringen indenfor rammerne af markedsverdenen. Bedømmelsen lyder her, at nytteaktiveringen med dens lave lønninger skaber et falsk marked for arbejdskraft, der står i modsætning til og ligefrem truer med at skævvride det rigtige arbejdsmarked. Formanden for Landsorganisationen af arbejdsledige udtaler, at nytteaktivering "skubber folk længere væk fra rigtigt arbejde" og "udstiller dem som billig arbejdskraft" (Nordjyske Stifttidende 08.05.2011). Formanden for 3Fs Offentlige gruppe udtrykker i en lignende vending bekymring for, om de nytteaktiverede "i realiteten kommer til at fungere som gratis arbejdskraft" (Business.dk 14.03.2012). Her vurderes nytteaktivering hæmmende snarere end fremmende for den frie markedslige konkurrence.

Projektverdenen. Den arbejdsløse som et ekskluderet punkt af stilstand

Projektets værdiorden er den tredje værdiskala, der tydeligt mobiliseres i mit arkiv. Denne orden spiller en stor rolle, særligt for centrum-venstre-politikeres forståelse og retfærdiggørelse af nytteaktivering. I den verden der opstår, når aktører kvalificerer det værende ved hjælp af projektets ordnende blik, er den arbejdsløse hverken et uproduktivt tandhjul i maskineriet eller en købmand, der er forledt til at gøre en forkert handel. Han er derimod et socialt væsen, der er frarøvet det sociale. Kontanthjælpen er her ikke en dårlig handel, hvis irrationalitet må tydeliggøres, men en tilstand af ekskluderet stilstand i en social verden af bevægelse. Det værende kvalificeres ikke ved at beskrive det i termer af hverken udgifter og indtægter eller konkurrence og incitamentstrukturer. I stedet kvalificeres en verden, hvor ting og mennesker forstås i termer af aktivitet versus passivitet og det sociale versus det asociale. I denne verden forstås den arbejdsløse i stor udstrækning som passiv og isoleret. Han er afkoblet og hægtet af, og beskrives med en lang række af ord, der alle henviser til, at han i bogstavelig forstand er passiv. Den unge på kontanthjælp er "parkeret på kontanthjælp", han "sidder derhjemme", "driver den af hjemme på sofaen" og ligger "normalt (...) i sød søvn klokken syv om morgenen" (Information 03.05.2011; Newspaq 08.03.2012; Nordjyske Stifttidende 08.05.2011; Nordjyske Stifttidende 16.03.2012). Han er "asocial", "uden energi", "synker ned i sofaen", "ser gamle genudsendelser af "Venner"", "går bare rundt derhjemme", "spilder sin dag" og "har ikke noget at stå op til" (Agenda 02.02.2012; Nordjyske Stifttidende 16.03.2012; Politiken 07.05.2011). Han repræsenterer, kort sagt, stilstand og isolation i en social verden af bevægelse. Han har fejlet den vigtige overgang eller passage, hvor ét projekt af aktivitet ophører, og hvor man må tilkoble sig et nyt. Kontanthjælp er her mere en tilstand, en særlig væren end noget, der kan kvantificeres. I et interview hvor Beskæftigelsesministeren forklarer, hvorfor regeringen ønsker at indarbejde nytteaktiveringens principper i sit udspil til en kontanthjælpsreform, beskriver hun denne tilstand således (Jyllands Posten 06.01.2013):

Hvis du står som ung i dag på kontanthjælp uden uddannelse, blinker alle advarselsslamper. Der er meget stor risiko for, at du ikke kommer derfra. (...) Man skulle bruge kontanthjælpen som en trampolin til at komme videre. Men de masker, der er på den trampolin, om man vil, er blevet til snubletråde i stedet. I stedet for at man hopper videre, kan vi se, at systemet risikerer at spænde ben for folk, så de forbliver i den svære livssituation.

I en verden af bevægelighed og netværksstrømme, hvor "selve livet betragtes som en endeløs række af forbundne projekter" (Boltanski & Chiapello 2005a), er kontanthjælpen et projektløst rum uden aktivitet, som det kan være vanskeligt at undslippe. Man fældes af snubletråde og ligger inaktiv, mens man burde hoppe videre. Når det sociale er bevægelsen fra projekt til projekt, kan den stilleliggende arbejdsløse kun betragtes som ekskluderet. Han står udenfor selve det sociale.

At lave god politik i en projektverden handler ikke om øget effektivitet eller konkurrence, men om at skabe bevægelse, hvor der før var stilstand og inaktivitet. Ministre fra den siddende regering har flere gange understreget, at der i nytteaktivering "ligger et opgør med passiv socialpolitik" (Jyllands Posten 08.01.2012; Nordjyske Stifttidende 08.05.2011), ligesom statsministeren forsvarer modellen under henvisning til, at hun "er overbevist om, at det er godt for den enkelte unge, at man ikke lader dem sidde passive derhjemme" (Nordjyske Stifttidende 16.03.2012). Her handler det ikke om at afbalancere tal, så de stemmer, eller om at frigøre en almenmenneskelig forretningssans fra en kunstig verden, men først og fremmest om at skabe bevægelighed hvor der før var stilstand. Om at forbinde den afkoblede og ekskluderede unge arbejdsløse til netværksstrømmenes projektære punkter, for derved at "hjælpe den arbejdsløse videre" (Frederiksborg Amts Avis 08.09.2012; Helsingør Dagblad 24.05.2012). I udspillet til en kontanthjælpsreform formuleres argumentet for generel brug af nytteaktivering som en hjælpende hånd til mennesker, der aktuelt er gået i stå (Beskæftigelsesministeriet 2013):

Mennesker, som lige nu ikke har en plads i arbejdsfællesskaber, som bliver fastholdt i passivitet og får slukket deres drømme. Det vil vi lave grundlæggende om på. Hverken som medmenneske eller som samfund kan vi acceptere, at mennesker bliver overladt til sig selv og en passiv hverdag.

Med nytteaktivering kommer den unge arbejdsløse i gang og "får et skub væk fra sofaen" (Nordvestnyt 15.09.2012). Man bliver, som en nytteaktiveret fortæller i en artikel, "klar til at komme videre" (Helsingør Dagblad 01.02.2013). En ung kontanthjælpsmodtager, der har været nytteaktiveret i

havearbejde, forklarer i en artikel, at han er glad for aktiveringen, fordi den gør ham mindre asocial og får ham ud i solen (Politiken 07.05.2011). Nytteaktiveringen bedømmes her som noget, der bærer værdi *i sig selv* idet at den forbedrer den arbejdsløses evner til at indgå i projektaktivitet (Jyllands Posten 23.02.2013; Politiken 23.02.2013). Som en kontanthjælpsmodtager argumenterer i en artikel: "Det er jo bare, indtil man finder noget andet. Det er midlertidigt. Jeg har i hvert fald en plan" (Helsingør Dagblad 01.02.2013). På den måde kan nytteaktivering, i en verden, som er kvalificeret i tråd med projektets værdiorden, lede kontanthjælpsmodtageren væk fra et farligt stadie af projektløs inaktivitet, hvor ingen employability genereres, og i stedet koble ham på en social verden af projektaktivitet.

Den civile verden. Med solidaritetens målestok

Den fjerde verden, som tydeligt viser sig i mit empiriske arkiv, er en verden, der er kvalificeret med den civile værdiordens principper. Her kvalificeres en verden af enkeltdele og helheder, hvor enkeltdelene tilskrives højere værdi, desto mere de forstår at sætte parentes om sig selv og godtgøre, at de taler og handler på vegne af en større helhed. Denne sætten sig selv i parentes, beskrives i det filosofiske ophav som de-singularisering, og optræder i den konkrete verden som solidaritet.

Inden for rammerne af denne verden fordømmer nogle aktører nytteaktiveringen som et udtryk for en usolidarisk politik, der rammer helhedens særligt udsatte enkeltdele. Særligt aktører, der må betegnes som venstreorienterede, mobiliserer den civile værdiorden på denne måde. En lokalpolitiker fra Enhedslisten erklærer eksempelvis om nytteaktivering at "der er tale om en ren straffeekspedition. Vi har stor arbejdsløshed, fordi der er for få jobs. Ikke fordi de unge er dovne. Faktum er, at vi mangler jobs og dem kommer der ikke flere af, fordi kommunen tvinger de unge til det her" (Denoffentlige-sektor.dk 28.06.2012). Efter en lignende logik beskriver en nytteaktiveret kontanthjælpsmodtager i en artikel sin situation på denne måde (Jyllands Posten 17.04.2012):

Jeg ved jo, at det ikke er min skyld, at jeg er havnet i denne situation. Efter min studentereksamen gik jeg i gang med en uddannelse, præcis ligesom politikerne opfordrer unge til. Nu efterlyser jeg noget konsekvens fra politikerne, nemlig at der etableres de praktikpladser, der er nødvendige, for at man kan gøre uddannelsen færdig.

Der appelleres således til, at fokus ikke rettes mod det partikulære, her den arbejdsløse selv, men mod det kollektiv, han er en del af. Rettigheder, der i denne verden betragtes som noget positivt, som forener helheden i almenvellet frem for at dele det i singulære stumper, benyttes som afsæt for kritik af nytteaktivering, der beskyldes for at strippe kontanthjælpsmodtageren for ret-

tigheder (Berlingske 12.03.2013; Jydske Vestkysten 26.02.2013), eller, ligefrem, for at indstifte en form for "moderne slaveri" (Jyllands Posten 17.04.2012). Et medlem fra Landsorganisationen Lediges Vilkår udtrykker sig på denne måde (Randers Amtsavis 02.03.2013):

Danmark har underskrevet FN's menneskerettsrettigheds erklæring. Men det er et spørgsmål, om Danmark ved hjælp af vores tvangsaktivering ikke overtræder væsentlige punkter som eksempelvis, at ingen må beordres til at udføre tvangsarbejde eller pligtarbejde.

Nytteaktivering måles med ækvivalensprincippet solidaritet og vurderes således at være et usolidarisk redskab, der bryder med rettighedsprincipper og placerer arbejdsløse som udstødte fra helheden, dvs. som partikulære subjekter uden for det samfundsmæssige fællesskab.

Andre aktører benytter imidlertid den civile værdiordens evalueringsskala til at nå en modsatrettet konklusion: At nytteaktiveringen netop *er* et udtryk for de-singularisering eller solidaritet, som påbyder den arbejdsløse at træde ud af sit egennyttige stadie som individ, og ind i et højere stadie som borger, der gør noget for fællesskabet. Her er det ikke det omgivende samfund, der skal være solidarisk med den arbejdsløse, men den arbejdsløse der skal være solidarisk med det omgivende samfund. Centrum-venstre-politikere beskriver fx nytteaktivering som værende bygget over tesen om "noget for noget" (Jobcenter Aalborg 24.10.2011) og den socialdemokratiske beskæftigelsesminister forsvarer modellen under henvisning til, "at det er rimeligt, at de unge kontanthjælpsmodtagere yder noget, til gengæld for den kontanthjælp, de får" (Ritzau Bureau 11.01.2012). I tekstarkivet beskrives modellen under overskrifter som "Ret og pligt" (Nordjyske Stiftetidende 08.05.2011) og "De unge skal yde før de kan nyde" (Tv2 08.03.2012). SF's daværende ungdomsuddannelsesordfører skriver på lignende vis, at "den vigtigste gevinst [af nytteaktivering] er virkeliggørelsen af fællesskabets grundlæggende læresætning: at yde efter evne og nyde efter behov" (Politiken 04.03.2012).

Konkluderende bemærkninger – på vej imod et nyt kompromis for velfærdspolitikken?

De analytiske optegnelser demonstrerer, hvordan disputer om velfærdsstatlig aktivering af arbejdsløse kan analyseres som moralske kampe, baseret på forskellige opfattelser af den legitime, sociale orden. Det bliver klart, at der i den pågående disput om nytteaktivering ikke blot er en eller to, men en flæthed af retfærdighedsprincipper i spil, som former aktørers forståelse af, hvad nytteaktivering er og bør være. Empirien har således tilladt mig at skitsere fire moralske strukturer, som aktører støtter sig til i forståelsen og bedømmelsen af et konkret aktiveringsprogram, og som måler det konkrete på værdiskalaer af henholdsvis effektivitet, konkurrence, projektaktivitet og solidaritet. Om

end jeg i analysen har fokus på, hvad der bliver sagt, snarere end på hvem der siger det, ser der ud til at være en tendens til, at repræsentanter fra landets kommuner i særlig grad aktiverer den industrielle værdiorden, at borgerlige og liberalt sindede i høj grad gør brug af markedsordenen, og at repræsentanter for centrum-venstre primært mobiliserer projektordenen og den civile orden.

Adrian Sinfield har, som en af mange, argumenteret for, at der på det arbejdsmarkedspolitiske felt hersker en dominerende aktiv-over-passiv-diskurs, som er et særligt godt eksempel på *policy closure*: En stærk diskurs, der lukker sig om sig selv, udelukker muligheden for andre måder at tænke og tale om et givent emne på og devaluerer synspunkter fra de, der ikke adopterer diskursen. Sinfield skriver, at "ingen politiker med respekt for sig selv vil tale for "passive" metoder til indkomstunderstøttelse, når "aktive" metoder er tilgængelige" (Sinfield 2005:19). Et retfærdiggørelsesperspektiv på disputer om aktivering af arbejdsløse, viser imidlertid, at den umiddelbart stærke opbakning til en aktiv linje, kan dække over aktørers brug af en pluralitet af sæt af moralske principper. Styrken ved perspektivet hviler her i dets insisteren på at kigge efter flerheden, frem for efter et enerådende rationale. Aktører, der trækker på vidt forskellige moralske standarder – henholdsvis industriens omkostningseffektivitet, markedets konkurrence, projektets aktivitet og den civile ordens solidaritet – kan gå ad forskellige veje til at nå den samme konklusion, nemlig at nytteaktivering er en god politisk praksis. Denne indsigt udfordrer en grundlæggende begrebslig sondring, der kan findes i megen dansk forskning i aktivering, og som ofte optegner et antagonistisk forhold imellem neoliberale effektivitets- og markedslogikker på den ene side og socialdemokratiske, fællesskabsfremmende logikker på den anden. Jacob Torfing (Torfing 1999a; Torfing 2004; Torfing 1999b) fremanalyserer eksempelvis fremkomsten af dét, han beskriver som en særlig workfarelinje i den førte danske arbejdsmarkedspolitik op igennem 90'erne ved at trække på en grundlæggende begrebslig modstilling imellem en workfirstlogik på den ene side og en socialdemokratisk opkvalificeringslogik på den anden. De to logikker beskrives som modsatrettede og gensidigt begrænsende: En defensiv, velfærdsindskrænkende versus en offensiv logik, der går individet i møde (Torfing 2004). Torfings begrebslige opstilling er opretholdt i andre analyser (fx Juul 2010:293-349), og lignende kategoriale sondringer kan genfindes i en lang række øvrige policyanalyser. Eksempelvis begrebsliggøres udviklingen som en kampplads mellem politiske rationaler stammende fra to forskellige idé-poler, en tvangs- og en opkvalificeringspol, der så at sige kæmper om at indtage mest muligt af det samlede territorium som stridende hære på en slagmark (Andersen & Pedersen 2007). Eller, tilsvarende, den danske aktiveringsindsats analyseres i et spændingsfelt mellem "social disciplinering" i form af workfare-inspirerede incitamenter og "social integration", baseret på individuel opkvalificering (Jørgensen 2007:44; Larsen et al. 2001:21). De to

rationaler begribes således i dele af den eksisterende forskning som væsensforskellige, modsatrettede og gensidigt begrænsende. Et blik for logikker, der retfærdiggør aktiveringens praksisser, kan være med til at åbne denne lukkede, dikotomiske begrebsliggørelse, og lede til beskrivelser af den pluralitet af moralske positioner, der kommer i spil i aktiveringsspørgsmål, og som ikke nødvendigvis er gensidigt begrænsende, men snarere kan fungere som gensidigt betingende. Nytteaktivering retfærdiggøres på en og samme tid som omkostningseffektiviserende, markedsliggørende, projektaktiverende og solidaritetsfremmende. Som work-first- og humankapitallogik. Som tvang og opkvalificering. Som disciplinering og integration.

Boltanski og Thévenots begreb om kompromisset kan bidrage til at indfange det, der her er på spil. I et kompromis undgår aktører en åben disput, selvom de i værditillæggelsen af et fænomen trækker på evaluerende logikker fra forskellige værdiordener (Boltanski & Thévenot 2006:277). Ifølge Boltanski og Thévenot må fremvæksten af velfærdsstatslige ydelser til arbejdsløse betragtes som et civilt-industrielt kompromis, der samtidigt retfærdiggøres under henvisning til den kollektive solidaritet og under henvisning til at sikre nytteværdien af den produktive arbejder. Med nytteaktiveringens retfærdiggørelse tydeliggøres en anden kompromisformation, hvor værdier fra den industrielle, den markedslige, den projektære og den civile orden samtidigt mobiliseres af aktører, som udtrykker deres moralske støtte. Hvor det gamle civil-industrielle kompromis i nogen grad var et trade-off, der søgte samtidigt at tilgodese såvel lønarbejderens som erhvervslivets modsatrettede interesser (Boltanski & Thévenot 2006:327), tjener nytteaktiveringen som tydeligt eksempel på, hvordan den civile værdiorden i dag kan mobiliseres på en ganske forandret måde, der ikke søger at sikre den arbejdsløses rettigheder overfor fællesskabet, men fællesskabets rettigheder overfor den arbejdsløse. Solidaritetens normative målestok har drejet sig 180 grader og fundet et ganske nyt objekt, der skal måles: Ikke samfundet, men den arbejdsløse selv. Denne solidaritetsforståelse er hverken vanskelig forenelig med en projektær verden, der kvalificerer den arbejdsløse som en passiv enhed, der skal sættes i gang, eller vanskelig forenelig med en markedsverden, hvori incitamentsstrukturen omkring den arbejdsløse forsøges styrket. Det, der aftegner sig, og hvorpå nytteaktiveringen tjener som ét eksempel ud af en række, er konturerne af et nyt kompromis for velfærdsstatslige ydelser over for arbejdsløse, der kan begrebsliggøres som et civilt marked-industrielt projektregime. Denne særlige kompromisformation gør det muligt for centrum-venstre-politikere at afvikle velfærdsstatslige ydelser under de eksakt samme paroler, som årtier forinden ledte partikammerater til at indføre de selvsamme ydelser. Med det kompromis, der hermed kommer til syne, er det muligt at føre en solidarisk (civil) og inkluderende (projekt) politik, der ikke bryder med, men tværtimod er fordrende for de idealer der er dybt forankrede i industriens og markedets værdiordener.

Table 1.

	Industriverdenen	Markedsverdenen	Projektverdenen	Den civile verden
Hvad består verdenen af?	Regnskaber, budgetter, underskud, tal, statistikker, investeringer, muligheder for fremtidig optimering, osv.	Incitamentstrukturer, fri konkurrence, markeder, økonomisk rationelle handlinger.	Det stillestående versus det bevægelige og det sociale versus det ensomme/isolerede.	Rettigheder, love, menneskelighed og fællesskab versus egen nytte og krævementalitet.
Den arbejdsløse	<i>Den uproduktive.</i> Et stillestående tandhjul i produktionens maskineri, der tilmed koster penge.	<i>Købmanden,</i> der handler rationelt og søger den gode handel.	<i>Den ekskluderede.</i> Står som et punkt af stilstand i en verden af bevægelse.	<i>Borgeren.</i> En del af et samfundsmæssigt fællesskab.
Idealet for den sociale orden	<i>Effektivitet.</i> Et produktivt maskineri, der fungerer optimalt.	<i>Konkurrence.</i> En verden af udbud og efterspørgsel, hvor individer søger at sælge sig selv så dyrt som muligt.	<i>Projektaktivitet.</i> En verden af bevægelse og netværk, der holdes sammen af sociale forbindelser.	<i>Almenvællet.</i> En verden af kollektiver, der transcenderer og udvisker det partikulære.
Ækvivalensprincip for bedømmelse af aktivpolitikken	<i>Produktivitet.</i> Skaber den øget produktivitet for pengene?	<i>Incitament.</i> Skaber den øget incitament hos den arbejdsløse til at begå sig på det frie marked?	<i>Employability.</i> Genererer den "employability", som kan hjælpe de arbejdsløse med at tilkoble sig fremtidige projekter?	<i>Solidaritet.</i> Bidrager politikken til solidarisk de-singularisering?
Bedømmelse af nytteaktiveringen	+ Sætter de uproduktive tandhjul i sving og leder til besparelser.	+ Markedsliggør kontanthjælpen - Skaber et falsk marked.	+ Skaber projektaktivitet, hvor der nu er stilstand og isolation.	+ Påbyder de arbejdsløse at være solidariske - Er en solidarisk udstødelse af enkeltdele fra fællesskabet.

Noter

1. Ifølge oplysninger indhentet ved Aalborg Kommune har nytteaktivering med andre regler eksisteret i kommunen siden 1994. Den nuværende metode og "Projekt Haveservice", har eksisteret siden 2009.
2. Boltanski har, efter arbejdet med *On Justification*, skitseret en omfattende socialteori, hvor klyngen af retfærdiggørelsesregimer samlet blot udgør ét af fire forskellige handlingsregimer (Boltanski 2012). Ligeledes har Thévenot senere arbejdet med offentlig retfærdiggørelse som blot ét af tre regimer for investering af menneskeligt engagement (Thévenot 2007).
3. Jf. beskrivelserne i Aalborg Erhvervsråd 2012.
4. Patriotta m.fl. (2011) leverer et interessant eksempel på, hvordan man med afsæt i Boltanski og Thevenots framework kan analysere en disputs forskellige tidlige faser.

Litteratur

- Aftaletekst 2013: "Aftale om en reform af kontanthjælpssystemet – flere i uddannelse og job".
- Agenda 02.02.2012: "Jobcentre bruger Aalborg-Modellen".
- Andersen, J. G. & J. J. Pedersen 2007: *Continuity and Change in Danish Active Labour Market Policy: 1990-2007: The Battlefield between Activation and Workfare*. Centre for Comparative Welfare State Studies (CCWS), Department of Economics, Politics and Public Administration, Aalborg University.
- Barbier, Jean-Claude & Wolfgang Ludwig-Mayerhofer 2004: "Introduction: the many worlds of activation". *European Societies*, 6(4):423-436.
- Berlingske Tidende 12.03.2013: "EL kalder nyttejob uforvarselige".
- Berlingske Tidende 19.03.2012: "Regeringen vil presse unge i arbejde".
- Beskæftigelsesministeriet 2013: "Alle kan gøre nytte – udspil til en kontanthjælpsreform".
- Blokker, P. 2011: "Pragmatic sociology: Theoretical evolvment and empirical application". *European Journal of Social Theory*, 14(3):251-261.
- Boltanski, L. 1999: "The sociology of critical capacity". *European Journal of Social Theory*, 2(3):359-377.
- Boltanski, L. 2005: "The new spirit of capitalism". *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 18(3):161-188.
- Boltanski, L. 2005a: *The New Spirit of Capitalism*. London: Verso.
- Boltanski, L. 2006: *On justification: Economies of worth*. New Jersey: Princeton.
- Boltanski, L. 2008: "Kritiske handlinger, krav om retfærdiggørelse og bearbejdning af sociale modsætninger". *Dansk Sociologi*, 19(2):13-37.
- Boltanski, L. 2011: *On Critique. A Sociology of Emancipation*. Cambridge: Polity Press.
- Brodkin, E. Z. 2011: "Policy work: Street-level organizations under new managerialism". *Journal of Public Administration Research and Theory*, 21(suppl 2):i253-i277.
- Bryggebladet 03.05.2012: "København i arbejde – arbejde til københavnernes".
- Business.dk 14.03.2012: "København vil sætte unge på kontanthjælp i arbejde".
- Carstens, A. 1998: *Aktivering-klientsamtaler og socialpolitik*. København: Hans Reitzels Forlag.

- Dagbladet Ringkjøbing Skjern 24.04.2012: "Aktivering er mega-succes i Aalborg".
- Denoffentligesektor.dk 28.06.2012: "Københavns Kommune tvinger unge til at arbejde for 52 kroner i timen".
- Dk-Nyt 22.06.2010: "Nytteaktivering for 18-19-årige har stor effekt".
- DR 29.03.2012: "Markant færre unge er ledige i København".
- Esping-Andersen, Gøsta 1990: *The three worlds of welfare capitalism*. Cambridge: Polity Press.
- Fredericia Dagblad 27.09.2012: "Det nytter at skabe nytteaktivering".
- Frederiksborg Amts Avis 26.05.2012: "Unge arbejdsløse skal i sving".
- Frederiksborg Amts Avis 08.09.2012: "Ledige skal på arbejde i naturen".
- Frederiksborg Amts Avis 01.02.2013: "Flere på kontanthjælp skal gøre nytte".
- Gilbert, Neil 2002: *Transformation of the Welfare State: The Silent Surrender of Public Responsibility*. New York: Oxford University Press. Retrieved 11/27/2012 10:34:03 AM RefWorks Tagged Format.
- Helsingør Dagblad 24.05.2012: "Unge arbejdsløse skal nu "nytte-aktiveres"".
- Helsingør Dagblad 01.02.2013: "Pias drenge og piger på arbejde i virkeligheden".
- Høilund, P. 2006: *Social retfærdighed: udkast til en retslære for socialt arbejde*. Jurist-og Økonomforbundets Forlag.
- Honneth, Axel 2010: "Dissolutions of the Social: On the Social Theory of Luc Boltanski and Laurent Thévenot". *Constellations*, 17(3):376-389.
- Information 03.05.2011: "De skal ikke overtage ordinære job".
- Jagd, Søren 2011: "Pragmatic sociology and competing orders of worth in organizations". *European Journal of Social Theory*, 14(3):343-359.
- Järvinen, M. & N. Mik-Meyer 2003: *At skabe en klient: institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Jessop, B. 1993: "Towards a Schumpeterian workfare state? Preliminary remarks on post-Fordist political economy". *Studies in Political Economy*, 40.
- Jobcenter Aalborg 24.10.2011: "Nytteaktivering af unge kontanthjælpsmodtagere".
- Jørgensen, H. 2007: *Arbejdsmarkedspolitikken fornyelse: innovation eller trussel mod dansk "Flexicurity"*. LO.
- Juul, S. & P. Høilund 2005: *Anerkendelse og dømmekraft i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Juul, Søren 2010: *Solidaritet – anerkendelse, retfærdighed og god dømmekraft: en kritisk analyse af barrierer for sammenhængskraft i velfærdssamfundet*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Jydske Vestkysten 26.02.2013: "Nyttejob skal få unge væk fra kontanthjælp".
- Jyllands Posten 06.01.2013: "En reform for børnene af Carina og Robert".
- Jyllands Posten 08.01.2012: "Kontante krav".
- Jyllands Posten 17.04.2012: "Til hvilken nytte?"
- Jyllands Posten 23.02.2013: "Der skal arbejdes for pengene".
- Lamont, Michèle & Laurent Thévenot 2000: *Rethinking comparative cultural sociology*. Cambridge University Press.

- Larsen, F.; N. Abildgaard; T. Bredgaard & L. Dalsgaard 2001: *Kommunal aktivering: mellem disciplinering og integration*. Center for arbejdsmarkedsforskning og Aalborg Universitetsforlag.
- Lind, J. & I. H. Møller 2006: "Activation for what purpose? Lessons from Denmark". *International Journal of Sociology and Social Policy*, 26(1/2):5-19.
- Loftager, J. 2002: "Aktivering som (ny) velfærdspolitisk tredjevej". *Politica*, 34(3):296-312.
- Lolland-Falsters Folketidende 12.03.2013: "Handlende aktiviteter".
- Mik-Meyer, N. 2004: *Dømt til personlig udvikling: identitetsarbejde i revalidering*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Mohamed, Nachi 2006: *Introduction à la sociologie pragmatique*. Paris: Armand Colin.
- Newspaq 08.03.2012: "Minister: Unge skal arbejde for kontanthjælp".
- Nordjyske Stifttidende 08.05.2011: "Ret & Pligt".
- Nordjyske Stifttidende 16.03.2012: "Aalborg-modellen inspirerede Helle".
- Nordvestnyt 15.09.2012: "Unge på kontanthjælp får et skub væk fra sofaen".
- Olesen, S. P. & L. Eskelinen 2011: "Short narratives as a qualitative approach to effects of social work interventions". *Nordic Social Work Research*, 1(1):61-77.
- Patriotta, G.; J. P. Gond & F. Schultz. 2011: "Maintaining legitimacy: Controversies, orders of worth, and public justifications". *Journal of Management Studies*, 48(8):1804-1836.
- Politiken 04.03.2012: "Mette Frederiksen kan lære af Aalborg".
- Politiken 07.05.2011: "Vi lærer at stå op om morgenen".
- Politiken 23.02.2013: "20-årig kontanthjælpsmodtager: "Nyttejob" giver mig selvtilid".
- Randers Amtsavis 02.03.2013: "Tvangs- og nytteaktivering".
- Ritzau Bureau 11.01.2012: "Bredt flertal kræver at unge arbejder for kontanthjælp".
- Sinfield, A. 2005: "The goals of social policy: context and change". *The New Face of Welfare. Social Policy, Marginalization and Citizenship*, 15-32.
- Sjællands Nyheder 08.09.2012: "Nu skal ledige aktiveres straks".
- Thévenot, Laurent; Michael Moody & Claudette Lafaye 2000: "Forms of valuing nature: arguments and modes of justification in French and American environmental disputes". *Rethinking Comparative Cultural Sociology: Repertoires of Evaluation in France and the United States*, 229-272.
- Torring, Jacob 1999a: "Workfare with welfare: recent reforms of the Danish welfare state". *Journal of European Social Policy*, 9(1):5-28.
- Torring, Jacob 1999b: "Towards a Schumpeterian workfare postnational regime: Path-shaping and pathdependency in Danish welfare state reform". *Economy and Society*, 28(3):369-402.
- Torring, Jacob 2004: *Det stille sporskifte i velfærdsstaten: en diskursteoretisk beslutningsprocesanalyse*. Aarhus Universitetsforlag.
- Triantafillou, P. 2012: "Decentralization as the exercise of power and autonomy: the case of Danish employment policy". *Journal of Political Power*, 5(1):55-71.
- Trickey, H. 2001: *"An offer you can't refuse": workfare in international perspective*. The Policy Press.

Tv2 08.03.2012: "De unge skal yde noget for kontanthjælpen".

Tv2 09.03.2012: "Succes med at få unge ud af kontanthjælp".

UgebrevetA4 11.01.2012: "Enigt folketing: Unge skal arbejde for kontanthjælp".

Ugeposten Gribskov 14.05.2012: "Unge ledige skal arbejde for kontanthjælpen".

Vejle Amts Folkeblad 26.04.2012: "Unge kontanthjælpsmodtagere skal tidligt op og fodre".